

(1911—1919), majd az 1920-tól kialakult helyzetre reagáló tanulmányokat — köztük Horváth János Petőfi-könyvéről vagy Pintér irodalomtörténetéről írt bírálatait —, s végül a legnagyobb számban az 1920-as években, többnyire a Ludas Máttyás Füzetekben közreadott esszéket, amelyek különféle témákon keresztül mutatták be a magyar szellemi és művészeti élet helyzetét.

Szabó Dezső leginkább érzelmeinkre akart hatni esszéiben, ezért nem annyira az okfejtések megalapozott logikai váza fog meg bennünket, hanem az a sodró retorika, amely az olvasót repülőgépként megemeli, hogy azután a szemé elé sorakoztathassa a tájképeket. Ámde ha ezt a képet elfogadjuk, akkor láthatjuk, hogy a ringliszék is ugyanezen az eleven működik, s valóban: Szabó Dezső írásai sajátosak, hiszen akik nagyobb kezdősebességgel indulnak, azokat szellemi magaslatokra repíti, a többieket viszont csak körbe-körbe forgatja egy zárt, az általa preferált értékeket bemutató világban. Ugyanezt látjuk híres esszéjében, *Az irodalom mint társadalmi funkcióban*, és híres publicisztikai levelében, amelyben Tisza István volt miniszterelnöknek válaszolt: „Kompetens-e kegyelmes úr, hogy mit tesz az ember éhes gyomorral?

Nem komikus — bocsásson meg — nem szemérmetlen dolog-e hogy Nagyméltóságod felrepülve a maga húsz vagy nem tudom hány ezer holdas nivójára odaéneklél a nyomorgó tisztviselőknél: legyetek idealisták, éheztek a hazáért!”

Gróh Gáspár válogatása, szöveggondozása alapos munka, különösen ha tekintetbe vesszük, hogy Szabó Dezső munkáinak filológiai kutatása e könyvig lényegében elmaradt. Ennek Szabó írói attitűdjén túl — a kezéből kiadott szövegekkel egyáltalán nem törődött, sőt írói zsenialitásának magasából még a magyar helyesírás szabályait is nyugnek érezte — oka volt, hogy a kommunista rendszer igyekezett kiradírozni őt a magyar irodalomtörténet térképéről.

Örvendetes, hogy e kötet megjelent, s az is, hogy a Kortárs Kiadó eme heroikus vállalkozásához, a Magyar Remekírók sorozatának új folyamához immár a biblia-hártya-papírt lecserélve vékonyított, de alapvetően jól olvasható papírt választott, ezzel is segítve az olvasót, hogy visszarévedhessen a 20. század első évtizedeinek kávéházakban pezsgő, forrongó irodalmi életébe.

THIMÁR ATTILA

(Szerkesztette Gróh Gáspár,
Kortárs Kiadó, Budapest, 2007,
604 oldal, 4500 Ft)

VARGA J. JÁNOS:
Válaszúton
Thököly Imre és
Magyarország
1682—1684-ben

„Édes Fiam uram! [...] Tanúljon az én példámon, kit az mi állhatatlan nemzetünk közül sokan őszinte s hamis hitekkel, az szerencsétlenségnek csak gyenge szelétől is megijedvén, megcsaltanak és mellőlem félreállván, engemet a sárban hadtanak [...] Édes Fiam uram! Nec in pace, nec in bello, ne legyek kegyelmedtől és az én nemzetemtől elfelejtve” — írta nem sokkal halála előtt nevelt fiának, II. Rákóczi Ferencnek Thököly Imre. Az a Thököly, akinek ellentmondásos személyisége a mai napig megosztja a történésztársadalmat. A róla kialakult vélemények széles palettáján megtalálhatjuk a rablóvezér minősítést csakúgy, mint a saját ambícióit követő, hataloméhes kalandort, vagy a nagyhatalmak közé szorult Magyarország megsegítőjét, a magyar szabadságharcost.

Varga J. János közelmúltban megjelent könyvében Thököly Imrével, pontosabban életének egy rövid, de talán legfontosabb és egyben legellentmondásosabb időszakával foglalkozik. S persze nemcsak a kuruc királlyal, hanem Európa sorsdöntő éveivel is. Éppen ettől lesz különleges könyv, más, mint a

többi, a témával foglalkozó munka. A kontinens eseményeinek taglalása, a magyar események európai kontextusban való bemutatása a könyv erőssége.

Varga többek között arra a fontos kérdésre keresi a választ, miért jutott a magyarság abba az állapotba, hogy a török elleni, oly régóta várt felszabadító háború kezdetén kardot rántott addigi elnyomója oldalán. Ráadásul törvényesen megkoronázott uralkodója ellen, és azok ellen, akik érte fogtak fegyvert. A szerző választ keres arra is, milyen volt, hogyan alakult a Porta magyarországi politikája, hogyan használta fel eszközként a szétszaktított nemzetet, magát Thökölyt és a királyhoz hűtlenné vált főurat. Arra is megpróbál választ kapni, miért és hogyan állt át a főnemeség, s hogyan jutottak el a felelőségre vonásig.

Részletesen olvashatunk arról, hogyan bizonytalanodott el Thököly politikája 1684 elejére. Jó néhány levelet írt az európai uralkodóknak, természetesen támogatást kérve. A pár évvel korábban Európa-szerte csodált politikust a legtöbben válasza sem méltatták. Lényegében teljesen elszigetelődött, a pápához írt levelére választ sem kapott; XI. Ince csak a varsói nunciának volt hajlandó válaszolni, akinek azt írta: mivel Thököly Bécs ostroma idején a törökkel szövetkezett, a katolikus egyház ellensége. A kör tehát bezárult.

Közép-Európa nemzetei számára a Nyugat és Kelet határmezsgyéjén való létezés elképzelhetetlen nehézségekkel járt az elmúlt ezer évben. Kossuth Lajos dunai konföderációs terve az 1860-as évek elején ezt a problémát akarta megoldani. A Kárpátok—Duna—Fekete-tenger—Adria térségében élő kis nemzetek évszázadok óta a nagyhatalmak árnyékában sínylődnek — írta. A szövetség lehetséges tagjai Magyarország, Erdély, Horvátország, Románia, Szerbia lettek volna. Bár Kossuth nem számolt avval, hogy a pravoszláv kultúrájú délszlávok és a keleti románok — a bizánci törésvonal — nehezen illeszthetők be a nyugati kultúrkörbe, elgondolása voltaképpen helyes volt. Hiszen a nagyhatalmak e vidéken mindig is megosztották, egymás ellen fordították a népeket, megakadályozták, hogy együttes erővel a hódítók ellen fordulhassanak.

Lehet, hogy Thököly saját ambícióit követte döntéseiben, kétségtelen, hogy rossz oldalra állt, amikor úgy vélte, hogy a törökök mindent elárasztó hullámának segítségével a Habsburgok legyőzhetőek. De az is kétségtelen, hogy abban a korban, amikor a mindennapok bizonytalanok voltak, a világ állandó változásokon ment keresztül, úgy gondolta, hogy a magyar államiság fennmaradása, az életben maradás esélye nagyobb, ha ekként cselekszik.

Nagyon találóan jegyezte meg R. Várkonyi Ágnes egy tanulmányában, hogy Magyarország problémái mindig közösek voltak a környező nemzetekével. Ami a királyi Magyarországon történt 1678—1699 között, az Közép-Európa közös problémája is. Mind a mai napig. A történelem tényleg velünk él.

TULOK PÉTER

(Historia — MTA Történettudományi Intézete, Budapest, 2007, 300 oldal, 2800 Ft)

Globalizáció és kapitalizmus

A külvilág felől érkező fenyegetés, az ellenség megnevezése minden bizonnyal alapvető emberi szükséglet — aminek képesek vagyunk nevet adni, afelett rendelkezünk némi hatalommal, az ellen sikerebben vehetjük fel a küzdelmet. Ennek az egyébiránt érthető beállítódásnak azonban megvannak a maga társadalmi-politikai vadhajtásai. Az utóbbi másfél-két évtizedben a „globalizáció” kifejezés éppúgy szitokszóvá, minden evilági rossz megnevezésévé vált, ahogyan az korábban a „kapitalizmus”-sal történt bizonyos körökben (s nem kizárólag a vasfüggönyön inneni országok hivatalos politikai-ideológiai diskurzusában). Ez pedig ga-

rántalan gátat szab a racionális párbeszédnek: aki a jelenség elemző igényű feldolgozását szorgalmazza, az könnyen a globalizáció (és persze a mögötte álló üzleti körök) apologétájának szerepében találja magát.

A *Globalizáció és kapitalizmus* című kötet szerkesztői ennek ódiomat is vállalva arra tesznek kísérletet, hogy hiánypótló jelleggel bevezetést nyújtsanak a globalizáció nyugati, döntően közgazdasági alapokon álló szakirodalmába. Ahogy a szerkesztőpáros bevezetőjében hangsúlyozza, eddig elsősorban publicisztikai jellegű írások fordításai kerültek a hazai olvasók kezébe. Az itt közölt tanulmányok ezzel szemben erős empirikus bázissal támogatva, a közgazdaságtan szakmai kritériumainak megfelelően közelítenek tárgyükhoz — nem kritikai prekonceptiók mentén, mint a téma „anekdotikus” irodalma, így gyakran árnyaltabb képet nyújtva az egységesülő gazdasági-pénzügyi világ működéséről, aktuális kérdéseiről. A szerkesztők hangot adnak abbéli reményüknek, hogy az eredetileg felsőoktatási tankönyvnek szánt kiadvány nem marad a szűkebb közgazdász szakma „belügye”, s utat talál a hazai közbeszéd alakítói, valamint ennek révén a szélesebb közönség felé.

Erre pedig, annak ellenére, hogy kétségtelenül szakmunká(k)ról van szó, lehet némi esély. Egyrészt azért, mert a könyv bevallottan értéktelített kérdésekkel foglalkozik: olyan, napjainkban megkerülhetetlen problémák merülnek fel benne, mint a gazdag és a szegényebb országok közötti szakadék, a segélyezés kontra adósságelengedés vita, a globalizáció és a környezet-szennyezés kapcsolata vagy a globális tőkepiac szereplőinek felelőssége. Másrészt pedig azért, mert ezen problémák tárgyalása igen provokatívan hat az alapvetően globalizációellenes szellemi-közéleti környezetben. Az olyan elismert közgazdászok által jegyzett írások, mint Jeffrey A. Frankel, Xavier Sala-i-Martin, Jagdish Baghwati vagy David Dollar (akinek már a vezetékneve is gyanús lehet a kérlelhetetlen antiglobalisták szemében), arra mutatnak rá, hogy a globalizációval kapcsolatos közkeletű, általában igen negatív vélekedések egy része a kutatások alapján mítosznak bizonyul. Bár nem vitatható a környezetszennyezés vagy a munkaerő-piaci visszaélések ténye, csak egy globalizált fogyasztói játéktérben alakulhatnak ki olyan mozgalmak, amelyek hatékonyan képesek fellépni a fentiek ellen, a „delfinbiztos” tonhalkonzervek kikényszerítéséig.